

STUPNJEVITA CRKVENOST DANAŠNJEG KRŠĆANINA: REALNOST I OPASNOST

Josip BALOBAN, Zagreb

Sažetak

Kršćanin u Hrvatskoj mora se promatrati u cjelokupnom europskom kontekstu, jer je on dio toga duhovno-povijesnog konteksta. U svim crkvama Europe uočljive su globalne i zajedničke značajke stupnjevite crkvenosti, dakako s različitim intenzitetom. Stupnjevita crkvenost očituje se: u prihvaćanju istina vjere, u sudjelovanju u kulturno-euharistijskom i molitvenom životu crkve, u parcijalnoj identifikaciji s moralno-etičnim načelima Crkve te u stupnjevitom i distanciranom življenju vjere i crkvenosti u društvu. U Europi se ne može govoriti o rasprostranjenom ateizmu (zapadnoeuropski prosjek ateista je 5 posto), već o raširenoj indiferentnosti svih vrsta i o velikoj distanciranosti unutar vlastite crkvenosti.

Dijelom europski trendovi, a dijelom polastoljetno ateističko ideološko ozračje pridonijeli su tome da se i u Hrvatskoj nezaustavljivo širi »subjektivizacija vjere.« Poslije 1945. godine u Hrvatskoj jedan dio kršćana zamrzava svoju crkvenost privremeno ili trajno. Dolazi do svojevrsne erozije crkvenosti izvana i iznutra. Dio kršćana ostaje u Crkvi »tijelom«, a ne i »srcem«. Poslije demokratskih izbora u Hrvatskoj 1990. godine događa se pojačano zanimanje za Crkvu. Ipak, kod najvećeg dijela kršćana crkvenost ostaje na razini iz djetinjstva ili na stupnju stečenom do petnaeste godine života. Kod jednog dijela kršćana uočava se vrlo nizak stupanj u moralno-etičnoj dimenziji crkvenosti na osobnoj, na obiteljskoj i na društvenoj razini. Opasnosti za crkvenost u Hrvatskoj jesu: privatno kršćanstvo i kršćanstvo po izboru; liberalno poimanje svijeta, čovjeka i slobode; mediji i njihov utjecaj, vjernička indiferentnost, vjerničko neznanje, nedovoljna eklezijalnost župnih i vjerničkih zajednica; nedovoljno poznavanje II. vatikanskog sabora.

Ključne riječi: kršćanstvo (tradicionalno, folklorno, autentično); kršćanin; crkvenost (stupnjevita i distancirana); pripadnost Crkvi; dimenzije crkvenosti: vjerske istine; kulturna i moralno-etična dimenzija; identifikacija sa Crkvom

0. Uvod

U suvremenim teološkim raspravama pravi se razlika između stupnjevite pripadnosti Crkvi¹ i stupnjevite crkvenosti unutar Crkve i unutar društva. U ovom

¹ O problematici stupnjevite pripadnosti Crkvi, o članstvu u Crkvi, te o stupnjevitoj i distanciranoj crkvenosti vidi: RAHNER, Karl, Was ist eine dogmatische Aussage? u: RAHNER, Karl,

izlaganju riječ je o stupnjevitoj crkvenosti kršćanina, dakle krštenog čovjeka bez obzira na njegov trenutačan odnos prema njegovoj Crkvi i prema Isusu Kristu. Iako je u središtu ovog izlaganja kršćanin u Hrvatskoj, njegov položaj je nužno gledati i analizirati u cjelokupnom europskom kontekstu, jer je hrvatski kršćanin dio toga duhovno-povijesnog konteksta. Za kršćanina u Hrvatskoj Europa nije nešto daleko, naprotiv, ona je tu i čini na njega svoj negativan ili pozitivan utjecaj. Ta Europa je na pragu XXI. stoljeća izrazito kompliciran multikulturalan i multikonfesionalan te višenacionalan kontinent na kojem kršćanstvo i kršćani doživljavaju svoju milenijsku krizu koja svoje korijene vuče iz prijašnjih stoljeća. Sličnu krizu kršćanstvo i kršćani doživljavaju i u Sjevernoj Americi. Američki biskupi u svojem pastoralnom pismu iz godine 1983. pod naslovom *The Challenge of Peace: God's Promise and Our Response* pišu: uvjereni kršćani su u manjini gotovo u svakoj zemlji svijeta.² Biti kršćanin u Americi sve više je stvar osobnog uvjerenja i individualne odluke. U američkom društvu gospodarstvo i politika oblikuju se strukturalno akršćanski.³ U Europi se odnedavna govori o »post-kršćanskom Europljaninu«.⁴

Stupnjevita crkvenost je, stoga, stalna i progresivna stvarnost kršćana XX. stoljeća u Europi i u svijetu. To potvrđuju religijsko-sociološka istraživanja posljednjih desetljeća i noviji crkveni dokumenti. Tu stvarnost potvrđuju i osobna pastoralno-teološka zapažanja dušobrižnika. Dokazi za postavljenu tvrdnju su sli-

---

Schriften zur Theologie, Zürich-Einsiedeln-Köln, 1968., dritte Auflage, Band V, 54-81; RAHNER, Karl, Die Gliedschaft in der Kirche nach der Lehre der Enzyklika Pius XII., »Mystici corporis Christi«, u: RAHNER, Karl, *Schriften zur Theologie*, Zürich-Einsiedeln-Köln, 1968., 8. izd, Band II, 7-94; TURČINOVIĆ, Josip, Problem pripadnosti Crkvi, u: *Bogoslovska smotra* 36(1966), br. 2, 333-347; ZOVKIĆ Mato, *Dogmatska konstitucija o Crkvi »Lumen gentium«*, Komentar, Zagreb, 1977., sv. I, 183-324; BALOBAN, Josip, Stupnjevita pripadnost Crkvi kao primarni izazov za Crkvu u Hrvatskoj, u: *Svesci*, Zagreb, 1985., br. 57, 81-91; BALOBAN, Josip, Auf dem Weg zur »zweiten« Evangelisierung? Die distanzierte Kirchlichkeit als Herausforderung an das pastorale Handeln, u: SCHULZ, Ehrenfried/BROSSEDER, Hubert/WAHL, Heribert (Hrsg.), *Den Menschen nachgehen. Offene Seelsorge als Diakonie in der Gesellschaft*. Hans Schilling zum 60. Geburtstag, St. Ottilien, 1987., 117-134; BALOBAN, Josip, Aktualnost pastorala distanciranih kršćana, u: STEINER, Marijan (uredio), *Synthesis theologica. Zbornik u čast p. Rudolfa Brajičića SJ prigodom 75. obljetnice života*, Zagreb, 1944., 243-255; DUQUOC, Christian, Kirchenzugehörigkeit und christliche Identität, u: *Concilium* 24(1988.), svezak 2, 157-164.

² PASTORAL STATEMENT OF THE U.S. Conference of Catholic Bishops, *The Challenge of Peace: God's promise and Our Response*, Boston, 1983., t. 276.

³ METTE, Norbert, Was heißt Evangelisierung in nachchristlicher Gesellschaft? Das Beispiel der beiden Pastoralbriefe der Katholischen Bischofskonferenz der USA zu Frieden und wirtschaftlicher Gerechtigkeit, u: *Diakonia* 19(1988.), svezak 2, 94-102, 95.

⁴ LEHMANN, Karl, Što znači novo evangeliziranje Europe?, u: *Svesci* 27(1993.), br. 1-4 (78-81), 287-290, 289.

jedeći: 1. U Europi svaki kršćanin, u pravilu, ne traži krštenje za svoje dijete. Posljedica takvog kršćanskog stava i ponašanja je porast nekrštenih osoba. S tim su usporedo povezana pitanja vitalnosti i dobivanja novih članova Kristove Crkve u sadašnjem i budućem trenutku te pitanje funkcioniranja Crkve u službi čovjekova spasenja i Kraljevstva nebeskoga. 2. U visokorazvijenim zemljama određen postotak kršćana-članova Crkve napušta svoju Crkvu, jer formalno-pravno traže istup iz Crkve.⁵ Ti kršćani prestaju biti vidljivim članovima Crkve, ali joj i dalje na određen način pripadaju, neovisno o crkveno-pravnim posljedicama koje iz službenog istupanja iz Crkve proizlaze. 3. U europskim crkvama, i u onim zapadnih i istočnih zemalja, događa se unutarcrkveno distanciranje kršćana i ostvaruje se stupnjevito pripadanje Crkvi u svih pet dimenzija crkvenosti. Stoga je religijsko-sociološki i pastoralno-teološki opravdano govoriti o stupnjevitoj crkvenosti: u prihvaćanju istina vjere; u sudjelovanju u kulturno-euharistijskom i molitvenom životu Crkve; o parcijalnoj identifikaciji s moralno-etičnim načelima Crkve; o stupnjevitom i distanciranom življenju vjere i crkvenosti kršćana u društvu i, na poslijetku, o stupnjevitom prihvaćanju crkvenih struktura na različitim razinama. U odnosu na posljednju dimenziju crkvenosti nastala je i ona poznata krilatice »Krist da – Crkva ne!«⁶ 4. Stupnjevita crkvenost kršćana, osobito modernog doba, ima svoje izvore i razloge, jednim dijelom u samoj Crkvi, a još većim dijelom izvan Crkve: u društvu, u industrijalizaciji i urbanizaciji, u sekularizaciji, u demokratizaciji i liberalizaciji društva.⁷ Što više napreduju i što su više utjecajni izvan-crkveni izvori i razlozi dekrizacijacije i desakralizacije, uz unutarcrkvene slabosti i nesnalaženja, to više stalno i progresivno raste i stupnjevita crkvenost kod mnogih kršćana Europe. Bilo u visokorazvijenim zemljama, bilo u zemljama tranzicije, odnosno donedavne državne i društvene komunističke orijentacije. 5. Mnoga religijsko-sociološka istraživanja šezdesetih i sedamdesetih godina, a osobito najnovija s početka osamdesetih i devedesetih godina potvrđuju postojanje i trendove kretanja stupnjevite crkvenosti u Europi.⁸ 6. Koncilski i pokoncil-

⁵ Primjerice u Zapadnoj Njemačkoj u godini 1985. napustilo je svoju Crkvu 138.000 protestanata i 74.000 katolika. To iznosi 0,5 posto odnosno 0,3 posto svih članova Crkve. Kaufmann, Franz Xaver, *Religion und Modernität*, Tübingen, 1989., 143.

⁶ KASPER, Walter/MOLTMANN, Jürgen, *Jesus ja - Kirche nein?*, Einsiedeln-Zürich-Köln, 1973. ili hrvatski prijevod KASPER, Walter/MOLTMANN, Jürgen, *Krist da - Crkva ne?*, Zagreb, 1980.

⁷ Upravo sekularizacija, privatizacija religije, subjektivizacija vjere, rastuće gubljenje važnosti religije i funkcionalno diferenciranje društva čini se da su elementi koji označavaju modernu. Usp. FRANK, Günter, *Säkularisierung. Die Säkularisierungstheorie und ihre geistesgeschichtliche Wertung*, in: *Stimmen der Zeit* 120 (1995), Heft 5, 333-340, 334.

⁸ Ovdje se, prije svega, misli na religijsko-sociološka istraživanja provedena u europskoj zajednici (1980.-1981.) i u cijeloj Europi (1990.-1991.). O tim istraživanjima bit će više riječi u točki 1. Stoga vidi i bilješku 14.

ski crkveni dokumenti govore o problematici stupnjevite i distancirane crkvenosti kršćana u Crkvi i u svijetu. Primjerice Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*⁹, Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu *Evangelii nuntiandi*¹⁰, Apostolska pobudnica *Catechesi tradendae*¹¹, dokument *Christifideles laici*¹² te, na posljetku, i Katekizam katoličke Crkve iz 1992. godine¹³.

1. Globalne i zajedničke značajke stupnjevite crkvenosti kršćana u Europi

U posljednja dva desetljeća Zaklada *European Value Study System Groups* (EVSSG) provela je 1981. godine religijsko-sociološko istraživanje u Zapadnoj Europi. Isto istraživanje ponovljeno je 1990.-1991. u Europi, s tim da je prošireno na različite istočnoeuropske zemlje¹⁴. Prema europskoj studiji iz 1990./91. godine 47 posto europskih ispitanika su katolici, 23 posto su protestanti različitih smjerova + anglikanci, 1 posto su pravoslavni i 29 posto su osobe koje ne pripadaju nijednoj vjeri.¹⁵ U Francuskoj ima najviše ateista (10-11 posto), dok je zapa-

⁹ Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, II. vatikanski koncil, *Dokumenti: latinski i hrvatski*, KS, Zagreb, 1970., t. 14-16.

¹⁰ PAPA PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu*, Zagreb, 1976., KS, Dokumenti 50, t. 21, 52 i 56.

¹¹ PAPA IVAN PAVAO II., *Catechesi tradendae. Apostolska pobudnica*. Prijevod GK, izdano kao prilog GK, br. 24/1979, t. 19 i 44.

¹² PAPA IVAN PAVAO II., *Christifideles laici. Vjernici laici. O pozivu i poslanju laika u Crkvi u svijetu*, Zagreb, 1990., KS, Dokumenti 93, t. 4. i 34. Papa u t. 34. govori o indiferentizmu, sekularizmu, ateizmu; da se živi »kao da Boga nema«; da vjera nestaje iz važnijih životnih trenutaka kao što su rođenje, trpljenje i smrt.

¹³ Katekizam Katoličke crkve, polazeći od nauka II. vatikanskog sabora, govori o pripadnosti Crkvi, o pritelovljenju i o stupnjevitosti crkvenosti i iako izričito ne spominje tu sintagmu, ali zato govori o »potpunom pritelovljenju« i o stvarnosti da neki kršćani ostaju u Crkvi »tijelom«, a ne i »srcem«. Hrvatska biskupska konferencija, *Katekizam Katoličke crkve* (hrvatski prijevod), Zagreb, 1994., GK, br. 836-837.

¹⁴ Prvo je istraživanje obuhvatilo EG zemlje + Sjeverna Amerika, Kanada, Australija, Japan i Mexiko te dijelove Rusije i Mađarske, a drugo je istraživanje iz 1990/91. godine obuhvatilo i zemlje bivšeg Istočnog bloka (ukupno 25 zemalja Europe). Iz bivše Jugoslavije u drugom istraživanju spominje se jedino Slovenija. Vidi analizu i tumačenje tog istraživanja kod ZULEHNER, Paul Michael/DENZ, Hermann, *Wie Europa lebt und glaubt, Europäische Wertstudie*, Düsseldorf, 1993a, 11 i 19; Vidi i ZULEHNER, Paul Michael/DENZ, Hermann, *Wie Europa lebt und glaubt, Europäische Wertstudie* (Tabellenband), Düsseldorf, 1993b; Vidi i KERKHOF, Jan, *Wie religiös ist Europa?*, u: *Concilium* 28(1992b), Heft 2, 165-171; Zatin Kerkhofs, Jan, *Europa heute - aus der Sicht seiner Kirchen*, u: *Internationale katholische Zeitschrift »Communio«* 21(1992a), svezak 2, 295-304.

¹⁵ ZULEHNER (1993a), 34.

dnoeuropski prosjek 5 posto (i to prema istraživanjima iz 1981. i 1991.).¹⁶ Vrlo je indikativno da od onih ispitanika koji za vrijeme ispitivanja nisu pripadali nijednoj vjeri, 36,9 posto je izjavilo da su prije bili katolici, 16,5 posto su bili protestanti, 32,5 posto je izjavilo da i prije nisu pripadali nijednoj vjerskoj zajednici, a 9,2 posto nije dalo odgovor.¹⁷ Na ponudu da se sami svrstaju u jednu od skupina europski ispitanici su izjavili slijedeće: 57,3 posto da su religiozni, 4,5 posto da su ateisti, 29,8 posto da su nereligiozni i 8,4 posto da su neopredijeljeni-neodlučni.¹⁸

Prema osobnom izjašnjavanju građana Republike Hrvatske u popisu stanovništva 1991. godine 76,6 posto građana pripada rimokatoličkoj vjeri, 11,1 posto pravoslavnoj, 3,9 posto nisu vjernici, 6,6 posto pripada ostalim vjeroispovijestima, 1,8 posto je nepoznato.¹⁹ U odnosu na popis stanovništva iz 1953., kad je i zadnji put prije demokratskih izbora stanovništvo pitano o vjeri, broj onih koji nisu vjernici smanjio se s 12,5 posto (1953.) na 3,9 posto (1991.).²⁰ Pođe li se od rubrike »nisu vjernici«, dolazi se do slijedećih podataka:²¹ U gradu Zagrebu, koji broji 933.914 stanovnika, 81,68 posto građana pripada rimokatoličkoj vjeri, 4,18 posto pravoslavnoj, a 5,07 posto skupini koji nisu vjernici. U gradskim naseljima živi 6,46 posto, a u ostalim naseljima 0,83 posto onih koji nisu vjernici. Usporede li se ti podaci s europskim podacima o ateistima, dolazi se do spoznaje da u Hrvatskoj ima, barem po deklarativnom izjašnjavanju, manje ateista od europskog prosjeka. No, sama pripadnost odnosno nepripadnost određenoj vjeri, pa tako i katoličkoj Crkvi još ništa ne govori o intenzitetu odnosno stupnju nečije crkvenosti.

Već u uvodu je konstatirano da u Europi postoji stupnjevita crkvenost kršćana. U ovoj točki iznose se samo globalne i zajedničke značajke te crkvenosti, i to u njezinim pojedinim dimenzijama.

¹⁶ KERKHOF (1992b), 167.

¹⁷ KERKHOF (1992b), 166. U prijašnjoj Istočnoj Njemačkoj 25 posto ispitanika je izjavilo da su kršćani (od toga katolici čine 4 posto). KERKHOF (1992b), 166.

¹⁸ ZULEHNER (1993a), 43. Prema Zulehnerovu tumačenju religiozni su miješana skupina kršćana. U toj skupini postoje različiti stupnjevi crkvenosti kršćana – od onih koji prihvaćaju vjerske istine i redovito nedjeljom dolaze u Crkvu do kulturoloških kršćana. Ateisti su ona skupina koja je u biti nereligiozna, ne ide gotovo nikada u Crkvu i nema povjerenja u nju. Nereligiozni su bliži ateistima nego religioznima. No, ne poistovjećuju se s protucrkvnom pozicijom ateista. Imaju slabo povjerenje u Crkvu.

¹⁹ REPUBLIKA HRVATSKA, DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU, *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema vjeri i materinskom jeziku po naseljima*, Zagreb, 1994., sv. 3, Dokumentacija 883, 9.

²⁰ REPUBLIKA HRVATSKA, DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU (1994.), 9.

²¹ *Isto*, 15.

1.1 Stupnjevita crkvenost u prihvaćanju istina vjere

Crkvenost, odnosno vjera kršćanina prvu svoju provjeru, potvrdu i upitnost doživljava upravo u njegovu odnosu prema temeljnim istinama kršćanske vjere. Prema europskim istraživanju iz 1991. godine nešto više od 60 posto Europljana vjeruje u Boga, a u Americi 92 posto; u Europi 30 posto vjeruje u uskrsnuće, u Americi više od 60 posto; u Europi 20 posto, a u Americi 60 posto vjeruje u postojanje pakla. Stoga Paul M. Zulehner konstatira da je prihvaćanje istina vjere vrlo stupnjevito u Europi i u njoj je puno manje prihvaćanja nego u Americi. U Europi se prihvaćenost kreće od 20 posto – 60 posto, a u Americi od 60 posto – 90 posto.²² S jedne strane prihvaćanje istina vjere opada kod europskih kršćana, a s druge strane u porastu je vjera u reinkarnaciju. Čak 30 posto katolika i 35 posto protestanata izjavilo je 1981. godine da vjeruju u reinkarnaciju.²³ Prosjek vjerovanja cjelokupnog europskog pučanstva u reinkarnaciju je, prema mišljenju Jana Kerkhofsja oko 20 posto, i to prema oba istraživanja (1981. i 1991.).

Pitanje o Bogu mnogi danas drže temeljnim odnosno ključnim problemom Europe. 1992. godine održano je u Beču pastoralno zasjedanje s okvirnom temom: *Wie heute von Gott reden?*²⁴ Vjera u Boga i kako govoriti o Bogu izražavaju kako je to pitanje aktualno, egzistencijalno i primarno za današnjeg Europljanina. Svijet čovjeka danas »doživljava se kao svijet bez smisla i bez Boga. Sve se pojavljuje bez zašto, bez vlastitog smisla, bez temelja, bez vlastitog bivstvovanja: sve se pojavljuje kao ništavno i od svakog Boga i božanskoga napušteno. U smislu tog iskustva može se govoriti o 'nihilizmu' kao najvažnijoj kategoriji tumačenja za naše doba.«²⁵

1.2 Stupnjevito sudjelovanje u kulturnom, euharistijskom i molitvenom životu Crkve

U religijskoj i u crkvenoj sociologiji posjećivanje nedjeljne mise-euharistije dugo se uzimalo kao pouzdan i empirijski vrlo uočljiv indikator crkvenosti članova Crkve. U današnjoj teologiji s tim indikatorom se postupa obazrivo, ne umanjujući njegovu vrijednost, već naprotiv, gleda ga se u cjelokupnom kontekstu čovjekova kršćanstva i čovjekove crkvenosti. Apsolutiziranjem tog indikatora crkvenost se ne bi priznavala rubnim i nominalnim katolicima.

---

²² ZULEHNER (1993a), 30-31.

²³ KERKHOFS (1992b), 167.

²⁴ ERHARTER, Helmut/RAUTER, Horst Michael, *Wie heute von Gott reden?*, Österreichisches Pastoraltagung vom 28. bis 30. Dezember 1992, Wien, 1993.

²⁵ Karl Augustinus/WUCHERER-HULDENFELD, *Zum Menschen heute von Gott sprechen*, u: ERHARTER, Helmut/RAUTER, Horst Michael (1993.), 45-55, 47.

Dolaženje u Crkvu nedjeljom u Europi je u prosjeku manje nego u Sjevernoj Americi, jer 25,8 posto dolazi svake nedjelje (u Americi 41,8 posto), 10,8 posto dolazi jedanput mjesečno (u Americi 14,1 posto), 23,4 posto dolazi na velike svetkovine (u Americi 17,2 posto) i 40 posto u Europi nikada ne dolazi u Crkvu (u Americi 26,8 posto).²⁶ Usporede li se europski i američki pokazatelji, dolazi se do vrlo zanimljivog opažanja, naime broj redovitih nedjeljnih polaznika u Europi, a to je jedna četvrtina, korespondira s brojem koji u Americi nikad ne dolaze na euharistijsko slavlje, a to je svaki četvrti Amerikanac. Amerikanci su puno otvoreniji i spremniji svoju crkvenost izražavati tim empirijski vidljivim indikatorom, nego što su to Europljani. Koliko je to povezano s tradicionalnim i kulturološkim kršćanstvom u Americi, ostaje otvoreno pitanje i predmet drugih istraživanja.

Prema posljednjem marksističkom istraživanju na području zagrebačke regije početkom 80-ih godina, ispitanici su u tom dijelu Hrvatske s obzirom na indikator odlazanja u Crkvu na misu nedjeljom, ispod europskog prosjeka, jednaki su francuskim ispitanicima, zaostaju za ispitanicima Z. Njemačke, V. Britanije, Nizozemske, Belgije i Slovenije, a iznad su ispitanika skandinavskih zemalja. U zagrebačkoj regiji u totalu 10,8 posto ispitanika jednom tjedno odlazi na misu u Crkvu, 6,9 posto to čini 1-2 puta mjesečno, 29,1 posto to čini samo na veće svetkovine, 51,5 posto ne ide nikada, a 1,7 posto ide više puta tjednom u Crkvu.²⁷ U Zapadnoj Njemačkoj, primjerice unutar trideset godina, dogodio se nagli pad. Godine 1952. svaki drugi odrastao katolik posjećivao je nedjeljnu misu, 1968. godine to je činilo 48 posto, 1973. godine 35 posto, a 1985. godine samo 25 posto katolika i 5 posto protestanata posjećuju nedjeljnu euharistiju.²⁸ Najveće apstiniranje od nedjeljne euharistije dogodilo se kod mladih starosnih skupina. Kod njih je sve manje visok stupanj crkvenosti i religiozne identifikacije. Njihova individualna vezanost uz Crkvu i njihova vjernička participacija su najniže. U starosnoj skupini od 18. do 24. godine nikad ne ide u Crkvu 60 posto Francuza i Engleza (V. Britanija), 50 posto Belgijanaca, 45 posto Danaca i Španjolaca i 40 posto Nizozemaca.²⁹

I u pogledu molitve postoji razlika između Europljana i sjevernih Amerikanaca. Amerikanci mole češće od Europljana. 23,5 posto Europljana i 48,3 posto Amerikanaca moli često u svom životu, 32,4 posto Europljana i samo 10,4 posto

²⁶ ZULEHNER (1993a), 37.

²⁷ BAHTIJAREVIĆ, Štefica, *Religijska situacija na području zagrebačke regije*, Zagreb, 1985., 67.

²⁸ KAUFMANN, Franz Xaver, *Religion und Modernität, Sozialwissenschaftliche Perspektiven*, Tübingen, 1989., 140. Vidi i ZULEHNER (1993a), 39.

²⁹ KERKHOF (1992b), 170.

Amerikanaca ne moli nikada.³⁰ Ispitanici u zagrebačkoj regiji pokazuju sličnost s Europljanima, jer 29,6 posto moli često, ali i različitost od njih, jer 49,4 posto ne moli nikada.

U ovoj dimenziji crkvenosti uočljivo je dvoje. Prvo, sudjelovanje u nedjeljnim euharistijama, prema europskom istraživanju iz 1991. godine, samo se malo smanjilo u odnosu na provedeno istraživanje početkom 80-ih godina u Europi. Drugo, puno ima mladih ljudi u Europi koji ne mole nikada. Stoga je školski vjeronauk – dakako u zemljama gdje se održava – još jedino mjesto na kojem te mlade osobe dobivaju određene informacije o vjeri i o Crkvi.³¹

1.3 Stupnjevita crkvenost u identificiranju s moralno-etičnim normama

Za crkvenost suvremenog kršćanina vrlo je važna identifikacija i (ne)prihvatanje evanđeoskih i moralno-etičkih načela. U toj dimenziji crkvenosti nerijetko su najbrojniji razlozi mnogih distanciranja od Crkve, župne zajednice, pa i od kršćanstva. Tu su mogući svi stupnjevi identificiranja i neprihvatanja. Individualizacija i privatizacija života, liberalno poimanje svijeta i čovjeka te subjektivno oblikovanje savjesti pospešuju i omogućuju stvaranje distanciranih kršćana različitih stupnjeva. Pod moralno-etičnim normama misli se na sva moralno-etična načela koja su konstitutivna za osoban i obiteljski, politički, gospodarstveni život, za znanstveno istraživanje. Za kršćanina su moral, odnosno etika i crkvenost međuovisne. Jedno na drugo utječe, tj. intenzitetom nečije crkvenosti raste i moralno-etično ponašanje i djelovanje pojedinca, kao i obratno, opadanjem intenziteta moralnog stava i ponašanja slabi i crkvenost pojedinca. U zagrebačkoj regiji ispitanici su u odnosu na ta pitanja drukčijeg uvjerenja. Na pitanje »kakva je uloga vjere u moralnom životu ljudi?« oni su dali slijedeće odgovore: 24,1 posto drži da vjera ljude čini moralnijima i boljima; 40,9 posto drži da vjera ne utječe na moralnost odnosno etičnost ljudi; 4,1 posto misli da vjera otežava i smeta čovjeku da bude moralniji, a 31,0 posto nije se mogao odrediti.³²

Identificiranje Europljana s moralno-etičnim normama veoma je indikativno na indikatoru pobačaja. Na pitanje: Da li ste za pobačaj u slučajevima?: a) ako trudnoća ugrožava život majke, 90,7 posto Europljana i 86,1 posto sjevernih Amerikanaca odobravaju pobačaj; b) ako je vjerojatno da će dijete biti tjelesno hendikepirano, 79,1 posto Europljana i 55,4 posto Amerikanaca odobravaju pobačaj; c) ako je žena neudata, 28,9 posto Europljana i 30,1 posto Amerikanaca odobravaju pobačaj i d) ako bračni par ne želi više djece, 41,5 posto Europljana i

³⁰ ZULEHNER (1993a), 22.

³¹ KERKHOFS (1992b), 170.

³² BAHTIJAREVIĆ (1985.), 270-271.

26,7 posto Amerikanaca odobravaju abortivni zahvat.³³ Iz citiranih podataka vidljivo je nekoliko činjenica. Europljani su više raspoloženi za odobravanje i prakticiranje pobačaja nego Amerikanci. Usporede li se spomenuti podaci s indikatorima vjerovanja u Boga, odlaženja u Crkvu i s molitvom, uočljivo je da i kršćani odobravaju abortus u tim indikacijama. Čak i protivnici pobačaja, njih 71 posto drži medicinsku indikaciju prihvatljivom, a 51 posto tih istih protivnika abortusa akceptira pobačaj u slučaju da će dijete biti tjelesno hendikepirano.³⁴ Proizlazi da u praktičnom životu i Europljani i Amerikanci, i kršćani i oni koji nisu kršćani uzimaju pobačaj kao sredstvo planiranja obitelji. Zulehner konstatira da je moralna prosudba vrlo vezana uz životnu situaciju, što onda ima velike posljedice za stav prema rastavi brakova i prema seksualnoj slobodi. Što netko »odlučuje više ovisno o situaciji, to više drži rastavu moralno dopustivom.«³⁵ Kršćani se tako u mnogim segmentima života udaljuju od svoje kršćanske etike, odnosno kršćanskog morala i sve više se približuju, a onda i žive i rade prema situacijskoj etici. Većina mladih Europljana tolerira rastavu braka, eutanaziju i izvanbračnu djecu. Iz istraživanja 1991. proizlazi da crkvenost i etika sve više idu odvojenim putovima. Etika postaje autonomnom.³⁶

1.4 Stupnjevito povjerenje u Crkvu

Povjerenje u Crkvu kao indikator mora se shvaćati nadreligiozno i nadkonfesionalno, ali osobito kao i unutarcrkveno pitanje. Crkva je empirijska, društvena i moralna veličina koja nadilazi povijesne poretke, ideologije i svjetonazore. Povjerenje u Crkvu veće je u Istočnoj, nego u Zapadnoj Europi, veće je u Sjevernoj Americi nego u Istočnoj Europi, a povjerenje u Južnoj Europi slično je onome u Istočnoj Europi.³⁷ U postocima to daje slijedeći odnos: vrlo veliko povjerenje u Crkvu ima 18,6 posto Europljana i 43,4 posto Amerikanaca, puno povjerenja ima 32,1 posto Europljana i 23,8 posto Amerikanaca, malo povjerenja iskazuje 33,2 posto Europljana i 28,1 posto Amerikanaca i, naposljetku, bez povjerenja u Crkvu je 16,1 posto Europljana i samo 4,7 posto Amerikanaca.³⁸

Europljani misle da je zadaća Crkve, prije svega, govoriti o problemima Trećeg svijeta, o rasnoj diskriminaciji i o eutanaziji i razoružanju, zatim o pobačaju, nezaposlenosti, a tek na posljednjem mjestu o izvanbračnim odnosima, homoseksualnosti i o politici vlade.³⁹ Iz spomenute skale očekivanja Europljana prema

³³ ZULEHNER (1993a), 124.

³⁴ ZULEHNER (1993a), 124-125.

³⁵ *Isto*, 128.

³⁶ KERKHOF (1992b), 170.

³⁷ ZULEHNER (1993a), 37.

³⁸ *Isto*, 36.

Crkvi očito je kako se inzistira na tome da se Crkva manje miješa u pitanje individualnog načina življenja. Unatoč tome mnogi imaju povjerenja u Crkvu kao servisno središte za različite događaje (krštenje, vjenčanje i pogreb). U tim događajima većina Crkvu shvaća kao onu koja prati, koja daje folklornu pozadinu, a manje kao sakramentalan znak i vidljivo božansko-ljudsko zajedništvo.

Zaključno za t. 1 izlaganja smije se konstatirati nekoliko empirijskih činjenica: u svim zemljama Europe i Sjeverne Amerike u kojima su provedena istraživanja, stupnjevita crkvenost je empirijska stvarnost. Ona nije uočljiva samo u jednoj od dimenzija crkvenosti, već u svima, iako se ovdje osvrnulo na tri dimenzije. Posebno u Europi ne može se govoriti o rasprostranjenom ateizmu, već o raširenoj indiferentnosti svih vrsta, pa tako i vjerskoj i o velikoj distanciranosti unutar vlastite crkvenosti. Velik dio Europljana je svoju osobnu crkvenost sveo na minimalan stupanj identifikacije i participacije i u osobnom i obiteljskom životu i na eklezijalnoj i na društvenoj razini vjere. Upravo društvena dimenzija vjere, sa svim svojim teološkim implikacijama i pastoralno-teološkim posljedicama, u očitom je opadanju i, uz osobnu dimenziju vjere, u najvećoj je krizi. Identifikaciju i participaciju više ostvaruju starosne dobne skupine nego mlade generacije. Sve više je uočljivo distanciranje žena u dimenzijama crkvenosti. Općenito uzevši, povjerenje u Crkvu nije se posve izgubilo. Europljani ne očekuju da Crkva stalno šuti. Naprotiv, očekuju da Crkva reagira kao što su dva puta reagirali američki biskupi osamdesetih godina.⁴⁰

No, prosječni Europljanin, kako ističe Jan Kerkhofs, sve više zagovara religiozni individualizam na svim područjima: od etike do politike i od vjere do obitelji. U tom individualizmu Kerkhofs prepoznaje svojevrsan narcizam i pridavanje velikog značenja osobnoj slobodi.⁴¹ Uz opadanje broja prakticirajućih kršćana, uz selektivno prihvaćanje sadržaja što ih Crkva nudi, još uvijek se traži duhovna pomoć Crkve, ali mnogi traže smisao i izvan Crkve.⁴² Franz Xaver Kaufmann realistično upozorava kad, na temelju jednog njemačkog istraživanja provedenog među vodećim ljudima gospodarstva, politike i uprave, kaže da se može govoriti o vrlo raširenom prihvaćanju religije i religioznosti. To prihvaćanje nije »identično ni s vjerničkim angažmanom niti sa crkvenošću. Crkvu se akceptira kao nešto od iznimne važnosti, ali prije svega 'za druge'«. ⁴³

---

³⁹ KERKHOFS (1992b), 169.

⁴⁰ Pastoral statement of the U.S. Conference of Catholic Bishops (1983.); THE NATIONAL CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS OF THE U.S., *Pastoral Letter on Catholic Social Teaching and the U.S. Economy, Economic, Justice for all*, Washington, 1986.

⁴¹ KERKHOFS (1992a), 303.

⁴² KERKHOFS (1992b), 171.

⁴³ KAUFMANN (1989), 156.

2. Stupnjevita crkvenost u Hrvatskoj

Stupnjevitu crkvenost u Hrvatskoj nužno je proučavati i promatrati unutar dviju odrednica: 1. Hrvatska je sastavni dio Europe, a katolička Crkva u Hrvatskoj je sastavni dio univerzalne Kristove Crkve. Sve što se događa u Europi na duhovno-povijesnom, političkom, gospodarstvenom području ima određene posljedice i za Crkvu u Hrvatskoj. 2. Crkva je u Hrvatskoj živjela 45 godina u društvu izrazite komunističke orijentacije, što ima vidljive posljedice na vjeru i crkvenost kršćana u Hrvatskoj. Dijelom europski trendovi, a dijelom polastoljetno ideološko ozračje u domovini pridonijeli su tome da se i u Hrvatskoj postupno i nezaustavljivo širi »subjektivizacija vjere« o kojoj govori biskupska sinoda 1991. godine u Rimu.⁴⁴

2.1 Crkvenost do demokratskih promjena u Hrvatskoj 1990.

Komunistička ideologija, ateističko ustrojstvo države i državnih struktura od 1945. pridonosi ateizaciji, dekristijanizaciji i rascrkvenjenju cjelokupnog tadašnjeg društva. Manji dio građana Hrvatske koji ulazi u partiju i u državne strukture zajedno sa svojim članovima obitelji vidljivo više ne pripada Crkvi, iako ne istupa iz Crkve formalno-pravno, kako to čine pojedini kršćani već dva desetljeća u crkvama nekih visokorazvijenih europskih zemalja.⁴⁵ Mnogi su pripadnici katoličke Crkve »zamrznuli« svoju pripadnost Crkvi i svoju crkvenost, bilo privremeno, bilo trajno.

Određen broj kršćana koji je iz ideoloških razloga otišao na distanciju prema Crkvi, uvodi praksu da ne traži krštenje za svoju djecu. Posljedica: dolazi do iznimno zanimljive religijsko-sociološke pojave (koja je karakteristična za sve komunističke zemlje Europe) da u razdoblju poslije II. svjetskog rata stasaju dvije generacije u Hrvatskoj od kojih određeni postotak nije bio kršten.⁴⁶ Zato će

⁴⁴ BISKUPSKA SINODA. POSEBNI SKUP ZA EUROPU, *Da bismo bili svjedoci Krista koji nas je oslobodio*. Izjava iz Vatikana 1991, Zagreb, 1992., KS dokumenti 97. »Subjektivizacija vjere« je pojava »prema kojoj se sluša Kristova i crkvena riječ samo dok odgovara vlastitim potrebama i iščekivanjima.« Biskupska sinoda (1992.), t. 5.

⁴⁵ Budući da ti kršćani nisu formalno-pravno istupili iz Katoličke crkve, bilo je moguće, a pastoralno se to nerijetko događalo da su oni stupali u ponovni intenzivniji kontakt sa svojom Crkvom prigodom krštenja svoje djece, prigodom vjenčanja, a najveći dio prigodom pogreba nekog od svojih ukućana. To potvrđuju i marksistička istraživanja 70-ih i 80-ih godina u Hrvatskoj, prema kojima su osobe koje su se deklarirale ateistima i nereligioznima tražile krštenje, crkveno vjenčanje i crkveni pogreb.

⁴⁶ Primjerice područja bivše Istočne Njemačke će, prema riječima erfurtskog biskupa Joachima Wankea, postati »misijskim područjem«, budući da na tom području živi najmanje 10 milijuna nekrštenih ljudi. Izjava biskupa Joachima Vankea, citirana prema: Kirche und Welt: Diagnose und pastorale Antworten, u: *KNA - ID*, br. 30, od 25. 7. 1991., 4.

početkom 90-ih godina biti puno primjera da se roditelji i djeca javljaju kao katekumeni. To je razdoblje u kojem, osobito u gradovima i gradićima, odumire povijesno dugo uvriježena praksa prema kojoj je onaj tko je Hrvat istodobno i katolik. To znači, javlja se religijsko-sociološka pojava s dvije oznake: da se živi i djeluje u jednoj tzv. »katoličkoj zemlji«, a da se ne pripada Crkvi, čak ni formalno-pravno. I druga oznaka, da roditelj koji je član Crkve ne traži bezuvjetno prijtelovljenje svojega djeteta Crkvi krštenjem.

U Crkvi u Hrvata poslije II. svjetskog rata nastaje postupno praksa, slično kao i u Europi, da kod znatnog dijela kršćana koji deklarativno ostaju u Crkvi počinje slabiti crkvenost u svih pet dimenzija crkvenosti, ili samo u pojedinim dimenzijama. Dolazi do svojevrstne erozije crkvenosti iznutra i izvana, tj. crkvenost slabi na osobnoj, obiteljskoj, ali istodobno i na eklezijalnoj, a osobito na društvenoj razini. Dolazi do novovjekovnog otuđenja kršćana od njihove Crkve i njihove vjere. Zašto se događa ta erozija? Tradicionalno, nacionalno i folkloristički shvaćano i življeno kršćanstvo ne uspijeva kod svih kršćana učiniti prvu tranziciju u XX. stoljeću, naime da tu tradicionalnu crkvenost prenesu u nove urbane, industrijalizirane, a kasnije u informatičke i kompjutorizirane okolnosti. Crkvenost nema potporu javnosti. Društveno nije profitabilna niti tražena, naprotiv, čovjek koji živi svoju crkvenost stječe negativne bodove u društvu. Sve više nastaje raskorak između kršćanske životne teorije (kršćanskog vjerovanja) i životne prakse. Crkva nije moralno-etičan arbitar društva. Štoviše, kad službeno nešto moralno progovara ili prigovara, predbacuje joj se miješanje u politiku. A u Ustavu bivše države Crkva je bila odijeljena od države. Iskustvena dimenzija vjere slabi i ne snalazi se u novim društveno-povijesnim odrednicama i zahtjevnostima. Posljedice toga su: odrasli kršćani postaju sve nesigurnijima u svojem kršćanskom identitetu. Svoju djecu žele krstiti, sakramentalizirati, ali kršćanski odgoj kod kuće zanemaruju i prepuštaju profesionalnim odgojiteljima vjere: svećenicima i časnim sestrama.

U Crkvi u Hrvata u bivšem komunističkom sustavu sve se više širila pojava prema kojoj je jedan dio kršćana ostajao u Crkvi »tijelom«, ali ne i »srcem«. ⁴⁷ Takvih kršćana ima u svim župnim zajednicama. Puno više u gradovima nego na selima, iako ni sela nisu pošteđena od te pojave. Na temelju takvog crkveno-povijesnog razvoja opravdano je govoriti ne samo o stupnjevitoj crkvenosti, nego o distanciranoj crkvenosti i o distanciranim kršćanima. Posljedica toga su: događa se raslojavanje vjernika po intenzitetu crkvenosti. Opada zanimanje za sakramente, osobito za euharistiju (nedjeljnu misu) kao i za druge pobožnosti. Pojavljuje

⁴⁷ O toj problematici stupnjevite i distancirane crkvenosti progovorio je već II. vatikanski sabor u svojoj dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen gentium*, t. 14.

se stvaranje izbornog kršćanstva. Takvi kršćani žive sve više po sekularističkim načelima, a manje prema moralno-etičnim normama evanđelja i Crkve. Kod tih kršćana događa se nezainteresiranost za kršćanski odgoj djece. Ignorira se religiozna socijalizacija mladeži. Povećava se broj kršćana koji prema religioznoj sociologiji imaju naziv rubni i nominalni katolici.

Pripadnost katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj bila je kod jednog dijela pučanstva motivirana isključivo nacionalnim razlozima. U središtu motivacije takve pripadnosti nisu primarno bili Krist, Crkva, crkveno zajedništvo i život u skladu s vjerom Crkve kojoj se pripada, već jasno određeni nacionalni motivi i razlozi. U Crkvi se prepoznavalo i nalazilo nacionalno povijesno pamćenje koje je Crkva njegovala. U njoj se mogao čuti, čitati i učiti čisti hrvatski jezik. Mnogi su željeli biti članovima Crkve jer su vjerovali da ona tvori prešutnu opoziciju prema postojećoj državno-partijskoj ideologiji, pa i prema vlasti.

Nacionalni motivi i razlozi pridonosili su tome da su kršćani takve vrste nerijetko ostajali na stupnju nedostatno razvijene crkvenosti u teorijskom i praktičnom pogledu. Crkva se odviše shvaćala instrumentom i silom nečega, a manje božansko-ljudskim zajedništvom bez političkih pretenzija. Crkvu se najmanje poimalo i prihvaćalo kao »communio« koji uključuje eklezijalnu, osobnu i društvenu dimenziju vjere.

2.2 Crkvenost u Hrvatskoj poslije demokratskih izbora 1990. godine

Temeljno i opravdano pitanje glasi: je li u Hrvatskoj poslije demokratskih izbora 1990. godine porasla crkvenost s obzirom na njezin intenzitet? Crkvenost se, doduše, povećala s obzirom na broj osoba. To je povezano s pojavom rasta zanimanja za Crkvu i kršćanstvo. No, raste li s povećanjem broja novih kršćana i s ostvarenjem slobode u hrvatskom društvu i kvaliteta, zapravo, intenzitet vjere, odnosno crkvenosti?

Općenito se mora konstatirati da se poslije 1990. godine događa pojačano zanimanje za Crkvu. Razlozi za to zanimanje su mnogovrsni: subjektivni, društveni i društveno-politički. Crkva odjednom postaje bliža i privlačnija za tolike same kršćane, koji su do demokratskih izbora bili na nekoj distanciji prema Crkvi. No, ona postaje privlačna i za osobe izvan Crkve.

Dva čimbenika pokazuju da se unutar Crkve u novonastaloj situaciji crkvenosti željelo posvetiti iznimnu pozornost. To su uvođenje školskog vjeronauka⁴⁸

⁴⁸ Vidi Upute o uvođenju vjeronauka kao izbornog nastavnog predmeta u osnovne i srednje škole, u: Glasnik Ministarstva prosvjete, kulture i športa, u: *Školske novine* 42(1991.), br. 41. od 10 prosinca 1991.

i uvođenje zajedničkog modela katekumenata na razini HB konferencije.⁴⁹ Ula-
zak Crkve na radio i televiziju u prvih pet godina nakon uspostave nove države
Hrvatske vrlo je skroman i simboličan. O vjeri i crkvenosti se nedovoljno teolo-
ški argumentirano, faktografski egzaktno i selektivno te navjestiteljski uspješno
govori u sredstvima javnog priopćavanja.

U posljednjih se pet godina crkvenost kod najvećeg dijela kršćana zadovolj-
va stupnjem vjere iz djetinjstva ili, eventualno, stupnjem stečenim do petnaeste
godine života. Jedan i drugi stupanj imaju iznimnih teškoća sa svim suvremenim
društvenim, kulturološkim i civilizacijskim pitanjima i kretanjima na osobnoj,
obiteljskoj i na društvenoj razini. U stvarnosti, u novim prilikama nije se dogodio
uočljiv porast crkvenosti. Rubni i nominalni kršćani ostaju i dalje na istoj distan-
ciji prema Crkvi kao i prije 1990. godine. Isto tako, kršćani koji se redovito oku-
pljaju na nedjeljna euharistijska slavlja nisu puno više postali subjektima katehi-
zacije u vlastitoj obitelji, promotorima moralno-etičnih načela u poduzeću u ko-
jem rade. Stupanj vjere, odnosno crkvenosti koji su imali do 1990. zadržavaju i
dalje. Ignoriranje moralno-etičnih načela, osobito na društvenoj razini u ovom
tranzicijskom trenutku društva događa se kod onih koji ne vjeruju kao i kod onih
koji vjeruju. U društvenom događanju, osobito po djelovanju i ponašanju kršćana
kao pojedinaca i skupina, teško je prepoznatljiv kršćanski specifikum. Ne događa
se duhovna obnova pojedinaca i obitelji. Župne zajednice su i dalje neaktivne.
Najveći dio kršćanskih roditelja zadovoljan je pastoralnim minimalizmom, tj.
drže da je njihovoj djeci dostatan samo školski vjeronauk, i to u smislu vjerničke
informacije i etičkog minimuma. Za zajednička euharistijska slavlja sa svojom
djecom pronalaze sve manje vremena, smisla i zanimanja.

Stupanj crkvenosti katekumena je osobito kompliciran, a kod pojedinaca i
problematičan. Kompliciranost i problematičnost očituju se već u raznovrsnosti
motiva (primarni, sekundarni i tercijarni)⁵⁰ na osnovi kojih se traži krštenje odno-
sno ulaženje u Crkvu. Uspješnost katekumenata ovisi ne samo o subjektivnoj
spremnosti katekumena, što je najrelevantnije i primarno, nego i o pastoralnoj
ekipi koja vodi katekumene i katekumenat. Osobito ovisi o postojećoj župnoj
odnosno vjerničkoj zajednici. Ako u zajednici ima puno kršćana, a nema kršteni-

⁴⁹ Vidi HRVATSKI BISKUPI, *Pristup odraslih u kršćanstvo. Upute za ostvarivanje katekumena-
ta u našim prilikama*, Zagreb, 1993.

⁵⁰ Primarni motivi su oni koji izražavaju želju nekrštene osobe da upozna Isusa Krista, da uđe u
Crkvu kao živu zajednicu koja je privlačni i ne ostavlja ravnodušnom; želja da se promijeni do-
tadašnji život ili želja za uporišnom životnom točkom koju daje kršćanski specifikum. Sekun-
darni motivi su oni koji su povezani s osobnim predstojećim vjenčanjem ili budućim kum-
stvom, a ne prije svega osobnom unutarnjom željom da se upozna osoba Isusa Krista,
kršćanstvo i Crkva. Tercijarni motivi su primjerice dobivanje domovnice ili samo želja za kul-
turološkim pripadništvom Crkvi.

ka s-eklezijalnom sviješću, katekumen se uvodi u formalno kršćansko zajedništvo u kojem individualno kršćanstvo dobiva prednost pred eklezijalnim kršćanstvom.⁵¹ Postoji stvarna i stalna opasnost da se katekumen sam od sebe, već na samom početku, želi zaustaviti na niskom stupnju crkvenosti. Taj stupanj ne omogućuje opravdanje vlastite vjere, a još manje može biti misionarski djelotvoran u odnosu na druge. Istodobno taj stupanj je ujedno i najmanje zahtjevan.

Kod jednog dijela kršćana uočava se vrlo nizak stupanj u moralno-etičnoj dimenziji crkvenosti na osobnoj, obiteljskoj i na društvenoj razini. Sve tri su međusobno i jednako relevantne i u ovom povijesnom trenutku sudbonosne. Nizak stupanj crkvenosti u moralno-etičnoj dimenziji vuče svoje korijenje iz bivšeg komunističkog sustava. U sadašnjem hrvatskom društvu tranzicije i u društvu privatizacije vlasništva toliki kršćani ne poštuju ni moralno-etični minimum u poslovanju, u kupovanju i pretvaranju poduzeća, u zapošljavanju i otpuštanju svojih suradnika i u poslovnom odnosu prema njima.

Crkvenost osoba koje su profesionalni dušobrižnici trpi od nedovoljnog potencijala svjedočenja koje postaje bitnom pretpostavkom za uspješno prenošenje vjere. To isto primjećuje se na mnogim studentima i studenticama teologije koji će već sutra biti ne samo teološki stručnjaci, nego istodobno, ako ne i više, navjesticitelji i svjedoci Isusova nauka i njegove životne opcije koja ima svoju zakonitost, privlačnost, težinu i svoju specifičnost. Uočljivo je da se u Crkvi nedostatno pozornosti posvećuje crkvenosti laičkih suradnika, počevši od studenata laika i studentica laikinja. Njihovo teološko znanje samo je jedan od preduvjeta za uspješno dušobrižništvo. K tomu pridolazi duhovno-vjernički identitet, eklezijalna svijest i specifičnost kršćanskog i crkvenog poziva kao takvog.

3. Opasnosti za crkvenost kršćanina u Hrvatskoj

Temeljna teškoća za Crkvu u Hrvatskoj u budućnosti sastojat će se u tome da će velik dio ljudi i dalje htjeti nominalno biti članovima Crkve, ali će svoju crkvenost shvaćati i živjeti puno više po subjektivnim kriterijima i procjenama koje će im društvo nuditi, nego prema univerzalnim, stožernim i objektivnim kriterijima Evanđelja i crkvenog učiteljstva. Za mnoge će Isus, njegova životna opcija i njegov životni stil biti stvaran, ali nedostižan ideal. Od opadanja identifikacije s Isusom prelazit će se na reduciranje identifikacije s empirijskom Kristovom Crkvom s posljedicama u svim dimenzijama crkvenosti. U nadolazećoj budućnosti u Hrvatskoj mogu se očekivati slijedeće opasnosti za crkvenost kršćana:

⁵¹ ŠAGI-BUNIĆ, Tomislav, *Nema privatnog Boga. Razmišljanja o temeljnim usmjerenjima kršćanske egzistencije*, Zagreb 1970., KS, Metanoja: 13-15.

1. *Privatno kršćanstvo i kršćanstvo po izboru.* Velika opasnost za nečiju crkvenost bit će upravo u shvaćanju kršćanstva kao privatnog blaga i uvjerenja. »Ja i moj Bog«. U takvom poimanju nedostaje eklezijalna svijest, upućenost na drugoga, zajedništvo s drugim i odgovornost za drugoga. Vjerničko uvjerenje povlači se u intimu čovjekova života, postaje njegovom osobnom tajnom.⁵² Savjest se oblikuje i kontrolira odviše subjektivno, a vjernički necjelovito. Iz kršćanstva se odabiru oni sadržaji i ona načela koja čovjeku osobno odgovaraju, a koja su kompatibilna s modernim trendovima u filozofiji, ekonomiji i marketingu. Gubi se nosivi kršćanski specifikum.

2. *Liberalno poimanje svijeta, čovjeka i slobode.* Postmoderni liberalizam koji u svijetu uzroke i posljedice tumači jedino ili previše na prirodoslovno-znanstveni način, čovjeka gleda samo kao krunu evolucijskog razvoja, a nikako kao »sliku Božju« i koji čovjekovu slobodu tumači i promiče samo kao »slobodu od«, a ne istodobno kao i »slobodu za«, svakodnevno će utjecati na identifikaciju vjernika s Isusom i njegovom Crkvom. Još više će dolaziti do postupnog slabljenja crkvenosti pojedinaca i skupina vjernika.

3. *Mediji i njihov utjecaj.* Mediji najviše utječu na život suvremena čovjeka. Svijet je, upravo po medijima, osobito po satelitskoj televiziji te Internetu postao »globalnim selom«. Dometi i posljedice utjecaja medija na slike svijeta i čovjeka ne mogu se još dostatno procijeniti.⁵³ S obzirom na religioznu i crkvenu dimenziju, mediji u svijetu služe se mehanizmima selekcije te izvještavaju samo o instituciji, kontroverznom i rubnim skupinama i prominentnim osobama, a »religiozan čovjek sa svojim sumnjama, nadama i uvjerenjima, zatim bitne istine kršćanske vjere, poruka, dolaze premalo do izražaja.«⁵⁴ Televizija je u svijetu već davno postala akršćanska, nerijetko i antikršćanska. Današnji kršćani u Hrvatskoj nesvjesno primaju poruke i utjecaje preko informativnih emisija, igranih filmova, televizijskih serija i zabavnih televizijskih emisija. Usporedo s tim idu poruke ilustriranih časopisa i romana. Svi ti utjecaji guše crkvenost u korijenu i postavljaju je u pitanje. Čine crkvenost ostatkom tradicije i prošlosti koja je, doduše, lijepa ali ne istodobno životno uvjerljiva i profitabilna. Autentične evanđeoske teme i argumentirano raspravljanje o stvarnim kršćanskim problemima vrlo je malo nazočno na televiziji, na radiju i u novinama.

4. *Vjernička indiferentnost.* Uz vjerničko neznanje, vjernička indiferentnost je najveći protivnik crkvenosti i vjere suvremenog kršćanina. Na temelju vjerničke indiferentnosti, kršćanin u svojoj vjeri ide prema najnižem stupnju crkvenosti

---

⁵² KÖCHER, Renata, Die Entwicklung von Religiosität und Kirchlichkeit seit dem Zweiten Weltkrieg bis heute, u: *Diakonia* 19(1988), svezak 1, 35-39, 36.

⁵³ KÖCHER (1988.), 37.

⁵⁴ *Isto*, 37-38.

u kojem se miješaju vjera i nevjera, odnosno indiferentnost prema jednom i drugom.⁵⁵

5. *Vjerničko neznanje kršćana.* Već sada, a još više u budućnosti, vjerničko neznanje bit će osobit problem Crkve i kršćana. Ono je svojevrsna kritika djelovanja Crkve u prošlom komunističkom sustavu, u sadašnjem društvu tranzicije i u društvu koje nastaje. U svojoj crkvenosti ne može napredovati, a još manje na temelju nje može kršćanski autentično djelovati kršćanin koji je vjernički nepoučen i neprosvjetljen. Koji je zadovoljan s minimalnim poznavanjem vjere⁵⁶. Kršćanin oskudnog vjerničkog znanja stalno je u opasnosti da svoj život i svoje kršćanstvo shvaća na načelu magije i drugih nekršćanskih fenomena. Takav kršćanin kao roditelj osobito je neuspješan u prenošenju vjere na mlađe generacije. U Europi je već došlo do toga da se religiozni odgoj ne drži zadaćom obitelji, nego se on predaje »u nadležnost Crkve, kao što su za javni poredak nadležni država, a za zdravlje liječnik.«⁵⁷ Danas su u Europi u manjini obitelji u kojima uzornost i vjernički sadržaji igraju veliku ulogu.⁵⁸ U Hrvatskoj roditelji se ne bi smjeli odreći svojega utjecaja na djecu radi »slobodnog razvoja«, kao što dio roditelja u jednoj zapadnoeuropskoj zemlji ne želi utjecati na svoju djecu na području: uzora, lektire, televizijskih emisija, političkog svijeta i religioznog uvjerenja.⁵⁹

6. *Važnost duhovno-vjerničkog identiteta dušobrižnika.* Iako je vjera (kao i crkvenost), prije svega, duboko subjektivno-egzistencijalan čin, ona je istodobno upućena na drugoga i djelomično ovisna o drugome. Stoga crkvenost, osobito u svojim početnim i kritičkim fazama (a to znači u odgoju djece i mladeži i u susretu s osobama minimalne crkvenosti) ovisi o duhovno-vjerničkom identitetu dušobrižnika. Blijedi i neautentični vjernički identitet profesionalnog dušobrižnika bit

⁵⁵ Franz Xaver KAUFMANN govori o četiri stupnja religiozne indiferentnosti koji su zapravo stupnjevi razvoja religiozne svijesti u duhovnopovijesnom kontekstu Zapada. Ti stupnjevi religiozne indiferentnosti su: 1. indiferentnost prema Crkvi; 2. indiferentnost prema kršćanskim sadržajima smisla; 3. indiferentnost prema kolektivnim hijerarhijama značenja (posebno moralne vrste) i 4. indiferentnost prema svakoj vrsti obvezatnosti koja je jednaka praktičnom nihilizmu. KAUFMANN (1989.), 158-160.

⁵⁶ U svezi s tim vrlo jasno upozorava kardinal Franjo Kuharić u *Novogodišnjem intervjuu* Glasu koncila, kad kaže: »Koliko je naših katolika sposobno svojoj djeci tumačiti Vjeronanje, katekizam? Sjetimo se kako je to bilo u doba komunizma. Škola je bila apsolutno protivna Crkvi i vjeri. Vjeronauk se zapravo samo svodio na pripremu za prvu pričest i poslije za potvrdu. I taj vjeronauk nije mogao dati neku dublju vjerničku naobrazbu. Ljudi koji su samo na tome ostali, zapravo su prvopričesnici, vjerni, ali prvopričesnici.« *Glas koncila* 35(1996.), br. 1, od 7. siječnja 1996., 3,8-9, ovdje 9.

⁵⁷ KAUFMANN (1989.), 154.

⁵⁸ KÖCHER (1988.), 39.

⁵⁹ *Isto*, 36.

će povodom za nastajanje stupnjevite i distancirane crkvenosti. Specifičnost i snaga svjedočanstva kršćanske vjere, osobito u odnosu na racionalnu zapadnu kulturu posljednjih stoljeća, ne počiva »na racionalnoj refleksiji, nego na svjedočanstvu iskustva i života.«⁶⁰ S tim u svezi je bitno i pitanje osposobljavaju li već postojeće strukture u Crkvi ljude za svjedočenje vjere.⁶¹

7. *Nedostatna eklezijalnost župnih i vjerničkih zajednica.* Privatnom i individualnom kršćanstvu još više pridonosi nedostatna eklezijalnost kršćanskih zajednica. Što nam župne i vjerničke zajednice budu više ispunjene eklezijalnom sviješću, to će više kršćana unutar tih zajednica moći rasti u svojoj crkvenosti.)

8. *Poznavanje i prihvaćanje II. vatikanskog sabora.* Nedovoljno poznavanje i nedosljedno prihvaćanje II. vatikanskog sabora je čimbenik koji se olako zaboravlja u kontekstu stupnjevite crkvenosti. Dokumenti usvojeni na II. vatikanskom saboru nadživljuju stoljeće u kojem su aprobirani. Oni omogućuju da kršćanin u suvremenom svijetu istodobno može biti svjetski moderan, a kršćanski autentičan, osobno (vrlo) kršćanski orijentiran, a društveno nadalje poželjan i uspješan. Po II. vatikanskom saboru pripadnost Crkvi ne sili na bijeg od svijeta.⁶² Taj sabor kršćane poziva na širokogrudno i uspješno služenje ljudima svoga vremena.⁶³ Nepoznavanje II. vatikanskog sabora, vjerničko neznanje i vjernička indiferentnost kod današnjeg kršćanina imaju za posljedicu vrlo slabo razvijenu crkvenost. Taj je sabor inaugurirao dinamizam u Crkvi, a ne nepokretljivost.⁶⁴

9. *Reakcije i stavovi službene Crkve u odnosu na vitalna pitanja društva.* Ljudi u našem društvu još će neko vrijeme osluškiivati reakcije i stavove službene Crkve prema nekim aktualnim i akutnim društvenim temama. Nedostatna osjetljivost službene Crkve za kritičko-proročku ulogu u konkretnom društvu mogla bi se negativno odraziti na crkvenost pojedinca i skupina u Crkvi. Kršćani danas od službene Crkve očekuju kritičko-proročko reagiranje u socijalnim pitanjima, u pitanjima ljudskih prava, u pitanjima korupcije i političkog nepotizma, i uopće u problematici etičkog odnosno neetičkog ponašanja u društvu i državi. Što će naša Crkva u budućnosti imati veću zajamčenu autonomiju unutar društva i države, to će biti veća mogućnost njezina pozitivnog utjecaja na život našeg društva općenito. A Crkva će istodobno više biti u službi Kraljevstva nebeskoga i spasenja čovjeka.

⁶⁰ SCHNACKENBURG, Rudolf, Brauchen wir noch Zeugen? u: LEHMANN, Karl/SCHNACKENBURG, Rudolf, *Brauchen wir noch Zeugen? Die heutige Situation in der Kirche und die Antwort des Neuen Testaments*, Freiburg im Breisgau, 1992., 25-116, 39.

⁶¹ LEHMANN (1993.), 289.

⁶² DUQUOC (1988.), 160.

⁶³ »Gaudium et spes«, u: *II. vatikanski koncil* (1970.) t. 93.

⁶⁴ Ako se događa ljubav prema nepokretljivosti, onda je II. vatikanski sabor bio samo lijepa međugra i trenutno proljeće bez daljnjih posljedica. DUQUOC, (1988.), 160.

4. Zaključak

Stupnjevita crkvenost u Hrvatskoj je stvarnost pred kojom ne treba zatvarati oči. Ne treba se »zavaravati« uvjerenjem da je ta stvarnost daleko od naših kršćana i od naših župnih zajednica. Stupnjevita crkvenost je istodobno i opasnost u dvostrukom smjeru. S jedne strane, demokratizirajući procesi u Hrvatskoj samo će pospješivati širenje i produbljivanje stupnjevite crkvenosti kod mnogih članova Crkve. S druge strane, europski trendovi distanciranja od Crkve pojedinih vjernika i čitavih skupina ne smiju nam biti uzor, već naprotiv upozorenje da kao Crkva i kao pojedinci ne podliježemo svim suvremenim izazovima koji ugrožavaju, slabe i umanjuju crkvenost pojedinca i Crkve u cjelini. Možemo li mi štošta predusresti kod nas u Hrvatskoj, što se dogodilo u Europi, primjerice u provođenju školskog vjeronauka, u suodnosu župne katehizacije i školskog vjeronauka i, naposljetku, u odnosu između institucionalne Crkve i Božjeg naroda? Kršćani i Crkva u Hrvatskoj su u prednosti u odnosu na Crkvu na Zapadu, jer imaju pojedina negativna iskustva kršćana na Zapadu i jer imaju polastoljetno iskustvo svjedočenja, života i rasta unutar nenaklonjenih društveno-političkih prilika. Ako se ustrajno danas ponovno opredjeljuju za još intenzivnije svjedočenje vjere, za autentičniji kršćanski život i za neprekidan rast u vjeri, kršćani u Hrvatskoj imaju stvarne šanse za bolju i uspješniju crkvenost u budućnosti.

Zusammenfassung

GESTUFTE KIRCHLICHKEIT HEUTIGES CHRISTEN: WIRKLICHKEIT UND GEFAHR

Christ in Kroatien muß im gesamteuropäischen Kontext betrachtet werden, weil er ein Teil dieses geistlich-geschichtlichen Kontextes ist. In allen europäischen Kirchen sind globale und gemeinsame Merkmale der gestuften Kirchlichkeit sichtbar, obwohl mit verschiedener Intensität. Die gestufte Kirchlichkeit äußert sich: in der Annahme von Glaubenswahrheiten, in Partizipation am eucharistischen Leben und an Gebetsform der Kirche, in partieller Identifikation mit moral-ethischen Grundsätzen von Kirche, und im Praktizieren vom gestuften und distanzierter Kirchlichkeit im Alltagsleben. In Europa darf nicht von Ausbreitung des Atheismus (westeuropäischer Durchschnitt ist 5%) gesprochen werden, sondern von weitverbreitetem religiösen Indifferentismus aller Art wie auch von großer Distanziertheit innerhalb der eigenen Kirchlichkeit.

Zum Teil europäische Entwicklungen und zum Teil durch halbes Jahrhundert andauernde atheistische Ideologie haben dazu beigetragen, dass sich in Kroatien eine »Subjektivierung des Glaubens« unaufhaltbar ausbreitet. Nach dem Jahre 1945 hat ein Teil der Christen die eigene Kirchlichkeit »einfrieren lassen«, sei es vorübergehend, sei es für immer. Es kommt zur einzigartigen Erosion von Kirchlichkeit sowohl von außen als auch

von innen. Ein Teil von Christen bleibt in der Kirche dem »Leibe«, aber nicht dem »Herzen« nach. Nach den demokratischen Wahlen 1990 ereignet sich zunehmendes Interesse für die Kirche. Trotzdem beim großen Teil der Christen bleibt die Kirchlichkeit auf der Ebene aus der Kindheit oder auf der Stufe, die mit fünfzehntem Lebensjahr erreicht wurde. Bei einem anderen Teil von Christen wird eine niedrige Stufe in moral-ethischen Dimension von Kirchlichkeit zu beobachten und zwar auf persönlicher, familiärer und gesellschaftlicher Ebene.

Schlüsselworte: *Christentum, Tradition, Kircheng Zugehörigkeit, Glaubenswahrheiten, Christen, Moral*